

at Yella Erdmann mener, at Patkul på afgørende vis var årsag til Den store nordiske Krigs udbrud, en krig der gav Rusland mulighed for ekspansion mod vest. Denne russiske ekspansion betragtes som noget negativt (mens omvendt den tidligere tyske indtrængen i samme område beskrives som et velgørende fænomen), og det er tydeligvis forf. om at gøre at påvise, at dette resultat ikke var tilsigtet af Patkul.

Man kan i høj grad sætte spørgsmålstegn ved påstanden om Patkuls store politiske rolle. Hverken for Danmarks eller Ruslands og næppe heller for Sachsen-Polens vedkommende var det af afgørende betydning, at Patkul skrev memoriale på memoriale og søgte audiens efter audiens for at demonstrere, hvor gunstig situationen netop nu skulle være for et opgør med Sverige. Planerne om et angrebsforbund mellem de nævnte stater mod Sverige var for længst udkastet og allerede delvist realiseret, da Patkul begyndte at føre sig frem i rollen som omrejsende anti-svensk agitator. Skal man udpege en egentlig »anstifter« af krigen, er det langt mere relevant at pege på de skiftende danske regeringer i slutningen af det 17. årh.; det var dem, der ihærdigt og konsekvent havde arbejdet på en anti-svensk blok, og det var på et direkte dansk initiativ – eller rettere en hel række initiativer – at forbundet blev etableret i slutningen af året 1699. Forf. synes undertiden at have ladet sin opfattelse farve af den skildrede persons egen vurdering af sin betydning, og Patkul hørte ikke til de ydmyge og stak ikke sit lys under en skæppe.

Benyttelsen af kilderne de enkelte steder, hvor det fremgår, hvad der er lagt til grund for fremstillingen, virker ikke særligt betryggende, se f. ex. forf.s ræsonnement s. 31: her konkluderes der, at en beretning, som Patkul nedskrev halvandet år efter tildragelserne, må foretrakkes fremfor nogle samtidige kommissionsprotokoller. Eneste argument er, at protokollerne også let kan være farvede.

Da forf. mener, at Patkuls politiske rolle var så afgørende for krigens udbrud, kan det undre, at netop forhandlingerne om angrebsforbundet og problemerne i forbindelse med at få de tre stater med forskellige interesser til at optræde i fællesskab, indtager så lille en plads, som tilfældet er. Dette forhold kommer måske allertydeligst frem ved omtalen af den danske regerings politik og dens motiver. Trods benyttelse af dansk arkivmateriale må resultatet heraf siges at være blevet beskedent.

Under alle omstændigheder er der imidlertid tale om en spændende og vel-skrevet fremstilling om en person, der selv efter samtidens målestok må siges at have haft en fantastisk karriere.

BENT JENSEN

GUSTAV JONASSON: Karl XII:s polska politik 1702–1703. *Studia Historica Upsaliensia* XXVII. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1968. 236 s. 32 sv. kr.

Karl XII's udenrigspolitik – og herunder ikke mindst hans polske politik – hører til de meget omstridte emner inden for svensk historieforskning. Gustav Jonasson, der tidligere har bidraget til belysningen af Karl XII's politik, bl. a.

med værket *Karl XII och hans rådgivare. Den utrikespolitiska maktkampen i Sverige 1697-1702* fra 1960, har med denne specialundersøgelse villet udfylde et hul i forskningen om Sveriges udenrigspolitik. Tidsmæssigt afgrænses undersøgelsen af den svenske hærs indmarch i det egentlige Polen i vinteren 1702 og valgrigsdagen i Warszawa i begyndelsen af 1704.

F. F. Carlson var den første svenske historiker, der på videnskabeligt grundlag fremlagde en stærkt negativ bedømmelse af Karl XII's indblanding i Polens indre anliggender. I opposition til dette synspunkt argumenterede Harald Hjärne for, at den polske politik var såvel militært som politisk begrundet, og at en nedkæmpelse af de sachsiske styrker var en forudsætning for et kommende opgør med Rusland. Et af Jonassons vigtigste formål med undersøgelsen har været at anskue det polske problem og den svenske politik på baggrund af og i sammenhæng med den internationale situation, som først og fremmest var præget af den begyndende Spanske Arvefølgekrig og stormagternes forsøg på at skaffe sig allierede og hjælpetropper til dette opgør. Forfatteren har anvendt en imponerende mængde arkivmateriale, indsamlet i såvel svenske (først og fremmest Riksarkivet) som i mange udenlandske arkiver. Besyderligt nok er der dog ikke anvendt materiale fra polske arkiver.

Fremstillingen er klart disponeret, og argumentationen virker overbevisende; man skal ikke forvente radikale nyfortolkninger eller opsigtsvækkende nyheder, men flere af bipersonerne i dramaet kommer til at fremstå klarere end hidtil, ligesom Jonasson kan påvise, at tidligere historikere kritikløst har taget den samtidige svenske propaganda for gode varer. I striden mellem Carlson og Hjärne om, hvorvidt det ville have været muligt allerede i 1702 at afslutte fred mellem Sverige og August II, støtter Jonasson Carlsons opfattelse af, at muligheden var til stede på dette tidspunkt, da Augusts fredssønsker var oprigtigt mente. I det hele må man sige, at Hjärnes synspunkter i *Karl XII. Omstörtningen i Östeuropa 1697-1703* fra 1902 rokkes stærkt af undersøgelsen.

Det gennemgående tema i fremstillingen er Karl XII's stædige fastholden ved sin oprindelige beslutning om ikke at afslutte nogen form for fredsaftale med August, men i stedet bruge Sveriges militære overlegenhed til at uskadeliggøre ham. Heroverfor nyttede ingen af kongens rådgiveres argumenter, hvad enten disse lød på, at Sverige risikerede at blive isoleret politisk, eller at kongen ville miste Guds velsignelse over sit foretagende. Hvad man savner i denne solide studie er nogle mere eksplicite konklusioner på undersøgelsen. I et afsluttende kapitel, »Karl XII, August II och Michael Radziejowski« genfortælles de foregående 11 kapitler i koncentreret form, men det er jo ikke det samme som en egentlig konklusion. Fremstillingen kommer derfor til at virke, ikke som et afsluttet hele, men snarere som et afsnit af en større påtænkt syntese om Karl XII's udenrigspolitik.

Bogen er forsynet med et personregister, men man savner et sagregister.

BENT JENSEN